

Тетяна Луньова

CAMERA LUCINDA I CAMERA OBSCURA, АБО ЧИМ ФОТО МОЄЇ БАБУСИ ВІДРІЗНЯЄТЬСЯ ВІД МОГО

Так, я згодна, давайте одразу розставимо всі крапки над “і”: фотоапарат як пристрій з технічної точки зору пов’язаний із т. зв. *camera obscurā*¹ і не має жодного стосунку до *camerae lucidae*². Однак із поетичного погляду найперші фотоапарати споріднені саме з *camera lucidā* – щоб переконатися в цьому, достатньо повірити Роланові Барту³.

Отже, спершу зображення різних об’єктів отримували за допомогою *camerae obscurae* – затемненої кімнати чи ящика з невеликим

отвором в одній зі стінок; такі зображення, перевернуті догори ногами за законами фізики, мали колір і перспективу, але для того щоб зберегти їх, необхідно було відбиток замальовувати: способу механічної фіксації його ще не винайшли. Пізніше з’явився дагеротип, потім було придумано калотипію, подальші фізико-хімічні винаходи й технічні вдосконалення швидко слідували одне за одним, і коли моя молода бабуся⁴ сиділа перед вічком фотокамери, їй уже не треба було позувати

¹ Camera obscura (лат.) – *камера-обскура*, буквально “темна кімната” – пристрій, за допомогою якого можна отримати оптичне зображення об’єктів. За будовою це світлонепрозакний ящик (або ціла кімната) з отвором в одній зі стінок та екраном (матовим склом чи білим папером) на протилежній стінці; промені світла, проходячи крізь отвір, створюють перевернуте зображення на екрані. Використовувалася як допоміжний пристрій для малювання та для розваг, її конструкція лягла в основу будови фотокамер.

² Camera lucida (лат.) – *камера-люціда*, буквально “світла кімната” – оптичний пристрій, за допомогою якого здійснюється оптичне накладання розглядуваного об’єкта на поверхню, на якій він зображується. Той, хто користується камерою-люціда, може одночасно бачити зображуваний об’єкт та зображення, яке він малює, що уможливорює високу точність передачі зображуваного об’єкта, особливо точну передачу перспективи. Камера-люціда складається з окуляра і призми: в окулярі художник спостерігає об’єкт, відбитий у призмі і суміщений в полі зору художника з аркушем паперу. Камера-люціда використовувалася як допоміжний пристрій для малювання, пізніше – для створення гістологічних та мікроанатомічних ілюстрацій у підручниках і наукових розвідках, оскільки, на відміну від мікрофільмування, була значно дешевшою і за її допомогою було набагато легше отримати чітке зображення, ніж із використанням мікрофільмування; зараз продовжує використовуватися палеонтологами, а також знайшла застосування в нейробіології для створення зображень структури мозку.

Технічно та конструктивно камера-люціда і камера-обскура: не мають нічого подібного. Фактично, у будові камери-люціди не задіяна ніяка кімната, як у структурі камери-обскури – назва *camera lucida* була створена за аналогією до назви *camera obscura*. Така одночасна симетричність та антонімічність назв *camera lucida* і *camera obscura* надихнула використати їх у цьому есе як метафори світла й темряви, освітлення (як буквального, так і метафоричного – у значенні “висвічування суті”) й затемнення (теж у прямому й переносному смислах). Також обігрується співзвучність латинського слова *camera* (яке має значення “кімната”) і українського слова *камера* (у значенні “фотокамера”).

³ Мається на увазі робота Р. Барта про фотографію “Camera lucida” (в оригіналі французькою – “La Chamber claire. Note sur la Photographie”).

⁴ У центрі фотоконпозиції – фото моєї бабусі Євгенії Давидівни.

півгодини, й вона могла цілком резонно розраховувати отримати свій фотопортрет високої чіткості.

Це і є те чорно-біле фото, яке я тримаю в руках. На ньому вродлива і кокетлива бабуся з легкою посмішкою дивиться кудись. Фото не розфарбовували – як певний час було популярно – і мені залишається домальовувати подумки: колір її очей і відтінок волосся. Це єдине бабусине фото тих років, крім нього по бабусі залишилося ще кілька пізніших фотографій – і все...

А потім стрімко рвонув усе швидший і швидший технічний розвиток: з'явилося кольорове фото – поширилася цифрова фотографія.

Мої онуки навряд чи вдивлятимуться в моє фото так, як я вдивляюся в знімок бабусі: у них будуть гігабайти і терабайти своїх. (Чому я така впевнена в цьому? Бо й сама рідко переглядаю свої власні світлини: немає часу. Коли ж у мене з'являється вільна хвилина, – позую для нових фотографій.) Хоч нащадкам моїм і залишиться маса цифрових кольорових фото, навряд чи вони звернуть увагу, що мої очі – зеленаво сірі; але я безпомилково відчуваю за цим єдиним чорно-білим фото, що моя бабуся мала карі очі.

Р. Барт пропонував вигадати таку міфологію для тих фотозображень, які, за старою (багато хто скаже – застарілою) технологією, виготовлялися на срібних пластинках: промені світла, випромінені дорогою людиною, навіки залишаються в благородному металі – живому металі з погляду алхімії. Якби цю міфологію прийняли, то фотоапарат справді можна було б називати *camerā lucidā* – пристроєм, який зберігає світло. Однак людству, захопленому технічним прогресом, було не до поетизації фотографії. Натомість воно звернулося до комерціалізації всього процесу фотографування та його результатів. І зараз фотоапарат – справді *camera obscura* – пристрій, який затемнює сутність речей через створення великої, часто непомірно величезної кількості їх зображень.

Вам колись доводилося пережити “тортури” в гостях: переглядати безкінечні фото? Ось 8 Березня n-го року, ось 8 Березня n-го+1 року: майже такий же стіл, подібні наїдки...

Що я можу дізнатися з цих фотографій про своїх знайомих? Лише те, які страви та напої вони зазвичай споживають під час застіль. Але я скоро про це забуду...

Раніше, коли фотографій було значно менше і робили їх набагато рідше, до фотографування окремо готувалися – такі фото висловлювали щось певне, фіксували щось значно суттєвіше, ніж рутинність святкування, праці чи байдикуватого дозвілля.

З нашестям простих у використанні цифрових фотокамер у багатьох виробилася звичка спершу знімкувати все, що вони бачать, особливо під час поїздок і подорожей, а вже потому, за фотографіями, розглядати, де ж вони були і як все виглядало. Будівлі, дерева й люди були побачені не тим, хто фотографував, а мертвим оком його цифрового пристрою. А фотографувальник, переглядаючи зроблені зображення, марно намагається симулювати почуття,

які він міг би насправді відчувати при безпосередньому живому спілкуванні... О, сучасна *camera obscura*, ти не просто перевертаєш зображення, ти спотворюєш його суть!

Старі фотографії отримували в результаті копіткого процесу, який потребував чергування світла, темряви і знову світла. Треба було зачекати, поки фотографія з'явиться на світ – до світла. Переважна більшість сучасних цифрових фото фактично ніколи не бачать світла – вони назавжди залишаються нулями і одиницями в темряві диску, на який записані...

Безумовно, навіть якщо я сама не помічаю цього, я схожа на свою бабусю: рисами обличчя, чи посмішкою, чи зморшками навколо очей; певно, з віком я все більше нагадувати му її. Однак наші фото, зроблені такими різними камерами, завжди будуть відмінними...

Проте мені не слід забувати, що світла не буває без темряви і що світло постає з темряви – про це знали і алхіміки, котрі чаклували над сріблом, і винахідники, які працювали над удосконаленням фотографії, – а відтак, позуючи перед найновішою моделлю цифрової *camerae obscurae*, я з усіх сил повірю в те, що на мене дивиться уважний і розуміючий об'єктив *camerae lucidae*.